

Politička biografija Josipa Manolića

Topić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:293084>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-12-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za povijest

Politička biografija Josipa Manolića

Diplomski rad

Student: Ivan Topić

Mentor: doc. dr. sc. Vlatka Vukelić

Sumentor: dr. sc. Vladimir Šumanović

Zagreb, 26. kolovoz 2020.

SADRŽAJ

Uvod

1. Manolićev ulazak u politiku.....	str. 1-2.
2. Manolićeva uloga u partizanskome pokretu.....	str. 2-3.
3. Manolićeva uloga u strukturama vlasti socijalističke Jugoslavije.....	str. 4.
3.1. Zatvorski sustav.....	str. 5-7.
3.2. Sabor.....	str. 7-10.
4. Manolićeva uloga u strukturama RH.....	str. 10-15.
4.1. Predsjednik vlade Republike Hrvatske.....	str. 15-16.
4.2. Šef kriznog štaba.....	str. 16-19.
4.3. Raskol unutar HDZ-a i stav o filmu.....	str. 19-22.
4.4. Razilaženje oko politike prema BiH.....	str. 23-26.
4.5. Stav prema smirivanju srpske pobune u RH.....	str. 27-29.
4.6. Manolić i mogući raskol HDZ-a.....	str. 29-31.
4.7. Izlazak iz HDZ-a.....	str. 31-33.
4.8. Svjedočenje na sudu u Haagu.....	str. 33-34.
Zaključak.....	str. 35-36.

Uvod

Tema ovog rada je prikaz političke biografije Josipa Manolića, od njezinih početaka kada je kao aktivist Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) sudjelovao u akcijama komunista, preko dužnosnika Komunističke Partije Jugoslavije (KPJ) i djelovanja u Upravi državne bezbednosti (UDBA), te na kraju političko djelovanje u okviru samostalne Republike Hrvatske. Josip Manolić je zasigurno jedna od intrigantnijih figura novije hrvatske povijesti, te će objektivni prikaz njegove političke karijere biti konačni cilj ovog rada. U radu će biti spomenuti najvažniji suakteri njegovog političkog puta, radi boljeg shvaćanja okolnosti u kojima je djelovao. Politički je djelovao kroz 4 države. Manolić je tako svoje ilegalno političko djelovanje započeo u Kraljevini Jugoslaviji, nastavio ga u ratnim okolnostima tijekom postojanja Nezavisne Države Hrvatske (NDH), da bi svoju političku karijeru kao dio vladajuće strukture započeo u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (DFJ) koja je 1946. dobila naziv Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), a 1963. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). Vrhunac političke karijere Josipa Manolića može se smatrati njegovo djelovanje u prvim godinama Republike Hrvatske (RH), kada je na različitim položajima obnašao dužnost druge osobe vlasti. S tim u vezi treba naglasiti da Manolić u tome kontekstu nije bio iznimka, nego pravilo, jer se unutar političke elite socijalističke Jugoslavije oblikovao krug političara koji su sudjelovali u nastanku modernih država nastalih jugoslavenskim raspadom.

U ovom radu ću također usporediti izjave, ili možda bolje reći *sjećanja*, samog Josipa Manolića s drugim izvorima koji se dotiču navedenog razdoblja. Rad će biti podijeljen na dva glavna dijela koja će govoriti o Manolićevom djelovanju, prije i nakon raspada Jugoslavije, točnije prije i nakon osnivanja Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). Treba prije svega navesti da će podloga za prvi dio rada biti njegova knjiga „Politika i domovina“ i „Intervjui i javni nastupi 1989. – 1995.“ koju ću analizirati, te staviti u kontekst vremena u kojem se događaju. Smatram da o ovom periodu njegovog djelovanja nitko ne može dati bolje informacije nego sam Manolić. Najviše pažnje bit će pridodano njegovu djelovanju u okvirima samostalne Hrvatske države. Metoda istraživanja će, kao što je već navedeno, biti komparativna. Glavni cilj ovoga rada je, uz prikaz Manolićeve političke biografije, odrediti kako i koliko je Josip Manolić utjecao na stvaranje RH.

1. Manolićev ulazak u politiku

Josip Manolić se rodio u naselju Kalinovec pored Đurđevca u dobrostojećoj radničkoj obitelji. Rođen je 22. ožujka 1920. godine, kao najmlađe od četvero djece. Sa 8 godina se preselio u Orlovac, kod Nove Rače. Završio je srednju Obrtničku školu u Bjelovaru gdje se školovao za postolara.¹ Već za vrijeme školskih dana Manolić se počeo zanimati za politiku. Taj period života ga je na neki način obilježio, kao što i on sam govori:

„Pamtim da sam tada prvi put učio o Ustavu Kraljevine Jugoslavije od profesora koji se zvao Miletić i bio je antijugoslavenski opredijeljen, čemu tada nisam pridavao neku važnost. Prvi put sam čuo i za pojam „oktrojani ustav“. Bilo mi je zadovoljstvo slušati te teme i rekao bih da te to poslije utjecalo na moje političko formiranje.“²

Nakon završene Obrtničke škole radio je u cehu kožara u Bjelovaru. Tamo se Manolić još kao mladić upoznao s politikom i komunističkim idejama za koje će se ubuduće zalagati. Učlanio se u sindikat kožara te je 1938. održao svoj prvi javni govor.³ Postao je i potpredsjednik udruženja kožara. Manolić se u ovom periodu svoga života počinje aktivnije baviti politikom. Ovaj period života će trajno oblikovati njegov budući politički put. Manolić se u krugu sindikalnih radnika preko Ivana Lupreta, upoznao sa knjigom *Komunistički manifest* te je kako sam kaže - „shvatio da je borba za pravednije sutra ono na što valja usmjeiti sve svoje napore.“⁴ Godine 1938. došao je na funkciju omladinskog i sindikalnog rukovoditelja u Bjelovaru. Već godinu dana kasnije, 1939. Manolić je primljen u KPJ.

„Bio sam ponosni komunist kojega su u Partiju primili 1939., a biti komunistom značilo je tada isto što i biti obavještajcem KPJ, koji je bio okrenut velikom SSSR-u, prvoj zemlji na planetu u kojoj je vladala radnička klasa. Do nas su dolazile samo lijepe piče o industrijskom zamahu, o novoj pravdi, socijalnoj sigurnosti. Određen društvenim naslijeđem i obiteljskim siromaštvom, nisam imao šanse za školovanje,

¹ Manolić Josip; *Politika i domovina*; Zagreb, 2015, str. 24.

² Isto, str. 28.

³ Isto, str. 29.

⁴ Isto, str. 30.

dakle, „finiju“, intelektualnu profesiju. Mogao sam ostati seljak koji u rodnoj Podravini obrađuje zemlju ili izučiti neki zanat koji omogućuje brzu egzistencijalnu samostalnost.“⁵

Sljedećih par mjeseci je proveo na različitim poslovima unutar stranke, prošao nekoliko partijskih tečajeva, te je naposljetku, radi unutarnjih sindikalnih borbi završio u Zagrebu, gdje je ostao sve do početka rata. Manolić je 1939. pohađao kurs koji je organizirala Stranka radnog naroda, te se tamo povezao s članovima Pokrajinskog komiteta SKOJ-a u kojemu će nešto kasnije i započeti svoje partizansko djelovanje.⁶

2. Manolićeva uloga u partizanskom pokretu

Manolić dolazi na svoju prvu funkciju kao mladi aktivist SKOJ-a. 1940. postaje član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a.⁷ Manolić je početak drugog svjetskog rata dočekao u Novoj Gradiški, isto kao i uspostavu NDH. Tada je za mnoge mlade komunistička ideja postala još privlačnija. Vlasti NDH su uhvatile Manolića u svibnju 1941. radi umnožavanja i raspačavanja letaka SKOJ-a s nekolicinom drugih sudionika.⁸ Bio je to njegov prvi susret sa zatvorskim sustavom i zakonom. Nedugo nakon suđenja na kojem je oslobođen krivnje, Manolić je počeo još aktivnije djelovati unutar SKOJ-a. Manolić navodi kako je on bio zadužen za diverzantske akcije SKOJ-a:

„PK SKOJ-a zadužio me je da osposobim, podučim i naoružam mrežu omladinskih aktivista za diverzantske akcije u Zagrebu. Stvarao sam poluvojnu organizaciju unutar SKOJ-a.“⁹

⁵ Manolić, Josip: *Špijuni i domovina: moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*, Zagreb, 2016, str. 33.

⁶ Isto, str. 33.

⁷ Isto, str. 40.

⁸ Isto, str. 37.

⁹ Isto, str. 40.

Manolić je tada oformio i vodio takozvane *skojevske trojke*.¹⁰ Kao organizacijskom sekretaru Pokrajinskog SKOJ-a za Hrvatsku, zadaća mu je bila organizacija komunista za diverzantsko djelovanje protiv vlasti NDH. Gerlisko ratovanje je bilo, možemo reći, „zaštitni znak“ komunizma, i glavni način provedbe revolucije tamo gdje se nije dogodila. U SKOJ-evskim danima Manolić je ostvario poznanstva s nekima od važnijih ljudi u budućoj državi, poput Mike Špiljka, Rade Končara i Andrije Hebranga, te mnoge druge. Uloga Josipa Manolića u ovim ilegalnim danima njegova djelovanja je zapravo bila ona obavještajne prirode.

„Obavještajcem u doslovnom smislu postat ću zapravo ulaskom u Pokrajinski komitet SKOJ-a na funkciju organizacijskog sekretara. Bio je to položaj na koji se slijevalo more informacija iz oblasnih i gradskih ćelija SKOJ-a, ne samo o odlukama i potezima same Partije nego o političkim kretanjima i novostima u aparatu NDH. Promijenio se dotadašnji klasni prioritet, tj. umjesto razbijanja monarhističke Jugoslavije koja je bila u trajnoj nacionalnoj i socijalnoj krizi, u prvom se planu našao narodnooslobodilački rat u skladu s boljševičkom parolom – „Svi u borbu protiv okupatora i izdajnika.“¹¹

Povezanost Manolića s Hebrangom će kasnije biti razlogom njegove smjene iz SKOJ-a, kako sam on tvrdi.¹² Poznata afera bila je jedna od najekspoziranijih političkih događaja u bivšoj državi, a radi nje su „stradali“ mnogi partijski dužnosnici. Među kasnije poznatim osobama s kojima je Manolić tada došao u kontakt bio je tada skojevac a kasnije istaknuti jugoslavenski i hrvatski političar Franjo Tuđman.¹³

¹⁰ Isto. str. 41. – *Skojevske trojke*: skupine koje su činila trojica komunista, a bile su zadužene za diverzantske akcije po Hrvatskoj.

¹¹ Isto, str. 34.

¹² Manolić Josip; *Politika i domovina*, Zagreb, 2015, str. 53.

¹³ Isto, str. 35.

3. Manolićeva uloga u strukturama vlasti socijalističke Jugoslavije

Radi navedene afere oko Andrije Hebranga, Manolić je smijenjen s dužnosti Pokrajinskog komiteta SKOJ-a i biva premješten 1944. u Bjelovar. Tamo je iste godine Manolić izabran za načelnika Ozne II¹⁴, nakon što je Marjan Jambrešić odbio kandidaturu.¹⁵ Nakon kratkog djelovanja u Ozni II Manolić je smijenjen s funkcije. Manolić je u svojim memoarima prepisao izvješće u kojem se, između ostalog, kao razlog navodi sljedeće:

„Postoje jasne razlike u postupanju kod drugova Josipa Manolića i Joce Vasivljevića te drugova iz Ozne Crnogoske divizije. Načelnik Manolić se previše zaštitnički odnosi prema jatacima, što otežava akcije vojnih jedinica u hvatanju pojedinaca pa i čitavih grupa križara.“¹⁶

Iako Manolić biva smijenjen s dužnosti tajne policije radi suosjećanja prema seljacima kakav je i sam bio, Josip Manolić će unatoč tome narednih 15-ak godina provesti u jednoj od najozloglašnijih organizacija na prostoru bivše Jugoslavije – UDB-e. Godine 1946. godine odlučuje se na daljnje školovanje te upisuje jednogodišnju Vojno-političku školu u Beogradu. Po završetku školovanja vratio se u Zagreb, gdje dolazi na mjesto zamjenika šefa Odjela za kadrove Udbe¹⁷, a uskoro zatim postaje i organizacijski sekretar KPJ Udbe za Hrvatsku.¹⁸

¹⁴ OZNA II. je djelovala kao ogranak policije SFRJ-a poznate kao OZNA. OZNA II je bila usmjerena na unutarnje „neprijatelje“ države.

¹⁵ Isto, str. 54.

¹⁶ Isto, str. 61.

¹⁷ UDBA: zloglasna tajna policija koja je djelovala za vrijeme takozvane II. Jugoslavije tj. Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. UDBA je djelovala i na internacionalnom planu, ponajviše na pitanju hrvatske emigracije.

¹⁸ Manolić, Josip: *Politika i domovina*, Zagreb, 2015, str. 65.

3.1. Zatvorski sustav

Godine 1948. Manolić dolazi na mjesto načelnika Odjela za provedbu kaznenih sankcija; drugim riječima - upraviteljem kaznionica za cijelu tadašnju Narodnu Republiku Hrvatsku (NRH). Poznato je da je Udba djelovala na stanovništvo terorom, zastrašivanjem i špijunažom ponajprije vlastitih građana. Manipulacija strahom u Jugoslaviji se provodila institucionalnom represijom pod kojom su građani bili u stalnom strahu da će biti lišeni slobode. Manolić je na funkciji organizacijskog sekretara KPJ Udbe za Hrvatsku dobio stvarnu političku moć, unatoč tome što ju on sam retrospektivno u svojim memoarima pokušava umanjiti. Stoga ne čudi što će ova posebno faza njegovog života biti nešto što će ga pratiti tokom cijele njegove karijere i prišiti mu epitet „udbaša“.

Najpoznatija osoba koja je bila zatvorena tokom Manolićeve „vladavine“ zatvorima svakako je bio kardinal Alojzije Stepinac. Godinama kasnije pojavit će se, poznate i široj javnosti, optužbe kako je Manolić čak sudjelovao u trovanju kardinala Stepinca. Manolić je u svojoj knjizi *Špijuni i Domovina* posvetio svega dvije stranice tom problemu na kojima je dao vrlo malo argumenata u svoju obranu, te kritiziranju tadašnjeg sustava:

„Kako se postupalo prema zatvorenicima u ozračju demokratizacije koja se provodila u društvu tih dana važno je pitanje i danas, jer se o tim postupanjima naveliko šire brojne glasine koje u biti nisu istinite. Ne branim sustav ni slabosti niti pojedince koji su u postupanje sa zatvorenicima uvodili neka svoja pravila, ali općenito se proces postupanja temeljio na tadašnjemu kazneno-pravnom zakonodavstvu koje je poznavalo dvije vrste kazni uskrate slobode: strogi zatvor i zatvor. Razlikovali su se po organizaciji i prihvatu zatvorenika kao i vremenu koje će zatvorenici u njima provoditi. Zatvor je mjesto u kojem će zatvorenik provesti od tri dana do šest mjeseci, a u strogom zatvoru zatvorenici povode od šest mjeseci do dvadeset godina. Kada su prava zatvorenika u pitanju režim i organizacija života u tim ustanovama bili su različito uređeni. Preodgoj i socijalizacija bili su temeljna načela funkcioniranja tih ustanova, uza zabranu nanošenja svake fizičke patnje zatvorenicima i narušavanja njihova ljudskog dostojanstva, kao i individualizacija u postupku resocijalizacije.“¹⁹

¹⁹ Manolić, Josip: *Špijuni i domovina*, Zagreb, 2016; str. 48.

Naime, danas je poznato da se u zatvorima socijalističke Jugoslavije nije postupalo sa zatvorenicima kako tvrdi Josip Manolić, a sam Manolić nikada nije osudio ponašanje režima prema zatvorenicima, koji su većinom bili politički protivnici i ideološki neistomišljenici, a ne kriminalci. Baš tih godina „zatvorska politika“ se počinje mijenjati. Glavni razlog tome je razlaz Tita i Staljina u politici vođenja ideologije komunizma i smjera u kojem ona mora ići.²⁰ Strah od zatvaranja postao je svakodnevica pod mogućom optužbom „državnog neprijatelja“. Državni neprijatelji su bili pobornici „staljinističkih“ ideja, tj. neprijatelji Jugoslavije. Optužbe su shvaćane vrlo olako, te pritom gotovo nikada nije provedeno istraživanje točnosti istih, što znači da je većina ljudi u zatvorima bila nevinna. Manolić tvrdi da nije bio formalno nadležan, ali da je bio upoznat s onime što se događalo tamo. Ostaje pitanje odgovornosti za sve zločine počinjene tokom postojanja čitave komunističke vladavine. U navedenom periodu pa do smrti Josifa Staljina (1953.) kroz Goli otok je prošlo 16.312 zatvorenika.²¹ Manolić je u svojim memoarima to opisao sljedećim riječima:

„Donošenjem zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države ukinuti su revolucionarni sudovi za zaštitu ugleda i časti Hrvata i Srba. Nije šija nego vrat ! Ta je faza nastanka novoga prava nesumnjivo bila protkana dubokim ideološkim zabudama i donijela golem broj također nepravednih presuda.“²²

Manolić je tokom svog „predsjedavanja“ zatvorima upisao Pravni fakultet u Zagrebu 1956. godine, te je diplomirao u 41. godini života.²³ Manolić je na dužnosti načelnika za zatvorski sustav ostao do 1960. godine. Sveukupno je proveo 13 godina rada u zatvorskom sustavu, te je kako sam kaže bio neshvaćen, ali uvijek radio na dobrobit zatvorenika. Nakon toga dolazi na mjesto načelnika Sekretarijata unutrašnjih poslova grada Zagreba.²⁴ Najveću aferu u bivšoj državi – Prisluškivanje, Manolić će dočekati izvan policijskog posla što mu je svakako išlo na ruku. Manolić daje naslutiti umiješanost njegovog dugogodišnjeg prijatelja i prvog načelnika Odjeljenja za zaštitu naroda (OZNA) Ivana „Steve“ Krajačića.

²⁰ Drugi razlog razlaza Tita i Staljina je Staljinovo suprotstavljanje Titovoj ideji „Balkanske federacije“ koja bi bila izvan „dohvata“ Moskve, a k tomu i Staljinove kontrole.

²¹ Manolić, Josip: *Špijuni i domovina*, Zagreb, 2016; str. 39.

²² Manolić, Josip: *Politika i Domovina*, Zagreb, 2015; str. 66.

²³ Isto, str.71.

²⁴ Isto, str. 78.

„Rankovićeva smjena je i danas prijeporna tema. Bojne su suprotstavljene teze o tome što se stvarno dogodilo. Je li Stevo Krajačić doista pronašao prislušne uređaje u spavaćoj sobi Josipa Broza Tita ili je samo dao alibi da se Ranković smjeni? O svojim spoznajama odnosno što mi je o tome kazivao Krajačić, pisao sam djelom i u prvoj knjizi, bilježio kako su se u Zagrebu već 1965. kod Steve vodili razgovori tko bi sve podržao partijski plenum na kome bi se srušio Aleksandar Ranković. Ti će razgovori koliko se sjećam, započeti prije izbijanja afere prisluškivanja.“²⁵

Možemo zaključiti da je Stevo Krajačić šef zloglasne tajne policije i Manolićev dugogodišnji prijatelj bio zaslužan za aferu prisluškivanja. Valja ipak napomenuti da je pad Aleksandra Rankovića u navedenoj aferi koji se dogodio 1966. godine ipak doveo do pomaka u demokratizaciji procesa u Jugoslaviji, iako ne voljom režima već „silom prilika“.

3.2. Sabor Socijalističke Republike Hrvatske

Manolić svoj prvi „pravi“ posao u politici dobiva 1965. godine kada je izabran za zastupnika Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (SRH), što je i ponovio 1969.²⁶ Manolić je kao zastupnik za Saboru vodio odbor koji se bavio organizacijsko-političkim te zakonodavnim pitanjima.

„Izborom za zastupnika u Sabor SR Hrvatske 1965., nakon petnaestak godina rada u represivnu sustavu koji je predvodio ciljeve Vlade, Sabora i Federacije,, ostvario se moj dugogodišnji san. Uloga zastupnika ili kako se u narodu govorilo „poslanika“ bila je čast, ne samo obveza. Uvijek sam težio sudjelovati u kreiranju politike. Prihvatio sam se nezahvalne upravne reforme koja me dočekala u Saboru – ukidanje kotareva.“²⁷

²⁵ Isto, str. 71

²⁶ Isto, str. 81.

²⁷ Isto, str. 67.

Tokom 60-ih godina Jugoslavija se nametnula kao važan faktor na međunarodnom planu, pošto se Tito nametnuo kao lider pokreta nesvrstanih. Jugoslavija je prije svega imala duboke unutarnje probleme. Baš u ovom razdoblju njegova zasjedanja u Jugoslaviji dolazi do velikih promjena koje su svoj vrhunac doživjele u novom Ustavu donesenom 1963. godine. Osim lošeg gospodarskog stanja i loše kvalitete života, tu je još jedan suštinski problem u Jugoslaviji, koji nije riješen još od njezinih početaka – nacionalno pitanje. Problem nacionalnog pitanja, pogotovo za hrvate, kulminira 1967. godine kada skupina hrvatskih književnika i intelektualaca donosi „Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“, što je bio svojevrstan preokret koji je naposljetku doveo do „Hrvatskog proljeća“ 1971. godine. Manolić je tada kao i mnogi hrvatski političari, završio kao disident. Važno je osvrnuti se na ovaj događaj zbog toga što može pridonijeti kontekstu, a neminovno je važan dio hrvatske povijesti i borbe za državu. Manolić nakon više od 40 godina donosi svoj pogled na tadašnju situaciju i možda jedan od najznačajnijih simbola protiv tadašnjeg režima. U svojim memoarima Manolić tvrdi da zna kako je taj povijesni dokument zapravo – krivotvorina, koju su sastavili agenti Udbe.

„No, ja sam poznavao i samog autora i idejnog začetnika Deklaracije. Bili smo i prijatelji. Kad se problem Deklaracije otvorio i počela partijska hajka na potpisnike, rekao mi je da je zapravo on njezin idejni i sadržajni autor. Bio je tada jedan od čelnih ljudi u Gradskoj skupštini, a prije toga je više od petnaest godina bio u Službi državne sigurnosti – zadužen za književnike.“²⁸

. Naime, ukoliko Deklaracija nije proizašla od hrvatskih književnika i intelektualaca, što je danas općeprihvaćena teza, nego iz drugih izvora kako Josip Manolić tvrdi, to bi značilo da je taj dokument krivotvorina u kojima su sudjelovale tadašnje strukture vlasti. Iako on sam nije pojasnio zašto bi tome bilo tako, ipak smatram da je važno dati njegov pogled na nastanak ovog dokumenta. Manolić za Deklaraciju govori:

- *„Imam, naime, čvrste spoznaje da Deklaraciju nisu napisali hrvatski književnici ni jezikoslovci, već djelatnici u tadašnjoj službi „državne sigurnosti“. Znao sam već tada za tu činjenicu kao i osjetljive detalje njezina nastanka pa se zbog toga nisam javno predijelio za tu ideju. Na zasjedanju sabora kajem 1967. Stjepan Mesić, Pero Krste, Božo Novak i ja diskutirali smo o Deklaraciji i podržali stavove koje*

²⁸ Isto, str 85.

je donijelo partijsko rukovodstvo. Znajući za neke detalje njezina nastanka i činjenicu da su Udbini agenti promovirali tu ideju, u meni je prevagnulo razmišljanje da je riječ od podvali.“²⁹

Mnogi drugi su se osvrnuli na ovaj događaj iz povijesti pa tako i jedan od njezinih sastavljača bivši političar, Vlatko Pavletić. On je u svojim memoarima tvrdi:

“...mogu pouzdano posvjedočiti da nitko u partijskom vrhu u Hrvatskoj nije ništa saznao prije nego što je bilo prekasno da se inicijativa zaustavi a glas hrvatskog otpora priguši. To je ujedno dokaz da u strukturama u kojima se sve pripremalo, a pogotovo u Matici hrvatskoj gdje je o deklaraciji odlučeno, nije bilo doušnika, a ni izdajnika.“³⁰

Manolić tvrdi da je Pavletić u zabludi po pitanju deklaracije, ali ne nudi nikakve jasne dokaze o tome. Dalje tvrdi kako je šef kabineta Bakarić imao Deklaraciju mjesec dana prije njezina objavljivanja³¹, a Tuđman i Pavletić su s njim dijelili mišljenje da nešto nije u redu.³² Manolić samo zaključuje temu time kako su agenti Udbe aktivno, dugogodišnje radili na pripremi Deklaracije, ali ne samo oni, te da bi bilo vrijeme da netko progovori o tome.³³ Tih kasnih 60-ih godina Manolić zbližio s Tuđmanom, preko Većeslava Holjevca³⁴, uz kojeg će doživjeti vrhunac i kraj svoje političke karijere. Nije poznato kakvu korist bi sam Manolić, ili hrvatska imali od toga da je ovakav povijesno važan dokument, krivotvorina ili zašto ga Josip Manolić želi prikazati takvim.

Manolićev drugi mandat u Saboru SRH završava njegovim izopćenjem 1971. godine, kada se režim obračunavao sa sudionicima „Hrvatskog proljeća“, te mu je kao i mnogim sudionicima tog događaja, kao što je već navedeno oduzeta putovnica i zabranjeno javno

²⁹ Isto, str. 82.

³⁰ Pavletić Vlatko: *Prisjećanja o sebi i drugima*, str. 439.

³¹ Isto, str. 84.

³² Isto str. 86.

³³ Isto, str. 85 – 86.

³⁴ Isto, str. 93.

političko djelovanje. Tih godina isto tako Manolić započinje večernje „šetnje“ s drugim političarima u nastajanju, one koje oblikovati budućnost Hrvatske politike kao i države.

„Gledano na ideološkoj i teološkoj razini, državopravni koncept koji je svoju realizaciju pronašao u HDZ-u nastajao je još od ideja, djelom i ljudi, koji su obilježili 1971., iako je dio nas na istoj liniji bio aktivan još od sredine 60-ih. S obzirom na to da je svima nama onemogućeno javno političko djelovanje, čim se ponešto smirila politička psihoza u Hrvatskoj počinje naše „šetačko“ razdoblje.“³⁵

U tome razdoblju hrvatski su političari praktično djelovali ilegalno, jer je Ustav SFRJ dozvoljavao samo partijsko jednostranačje. Skoro dva desetljeća Manolić je živio u sveukupnoj životnoj i političkoj izolaciji, sve do 1989. U tom se razdoblju, kada je već bilo jasno da je budućnost Jugoslavije i komunizma vrlo upitna, Manolić se opredijelio za demokraciju i višestranačje, čime se rastao s režimom u čijem je nastajanju i sam sudjelovao.³⁶ Manolićevo zalaganje za višestranačje iskazalo se priključenju HDZ-u, političkoj stranci koja je na prvim višestranačkim izborima održanim 1990. godine ostvarila premoćnu pobjedu.

4. Manolićeva uloga u strukturama RH

Manolićevim priključenjem HDZ-u i HDZ-ovim dolaskom na vlast, započinje vrhunac Manolićeve političke karijere kojeg će Manolić provesti uz svoga nekadašnjeg suborca iz razdoblja Drugoga svjetskog rata, a kasnije istaknutoga disidenta i prvoga hrvatskog predsjednika, dr. Franju Tuđmana. Manolić je bio u užem krugu političara koji su sudjelovali u nastanku HDZ-s, a kako navodi ideja za ime stranke je bila njegova.³⁷ Osnivanje HDZ-a Tuđman je najavio 28. veljače 1989. na svom nastupu u Klubu književnika. Manolić govori kako je već tada mnogima bilo jasno da će se Tuđman nametnuti kao lider stranke³⁸, u čemu

³⁵ Isto, str. 94.

³⁶ Manolić, Josip, *intervjui i javni nastupi 1898. – 1995.*,

³⁷ Manolić, Josip, *Politika i Domovina*, Zagreb, 2105; str. 100.

³⁸ Manolić, Josip: *Politika i domovina*: Zagreb, 2015; str. 107-108.

će se kasnije za Josipa Manolića očitovati glavni problem. Pitanje vodstva HDZ-a će postati jedan od gorućih problema hrvatske politike, o čemu će biti više govora u radu. Osnivačka skupina HDZ-a trebala se održati u hotelu Panorama 17. lipnja 1989. godine, no održavanje skupštine bilo je zabranjeno. Situacija u državi je bila jako nestabilna, što bi javni nastup o osnivanju političke stranke mogao samo pogoršati. Manolić se o ovome ovako izjasnio:

„Riskiranje s javnim skupom kako smo zaključili, nije bilo mudro s obzirom na to da bi to zacijelo dovelo do otvorenog sukoba s policijom, ali ono što smo Tuđman i ja znali, bilo je još važnije – da ne ćemo moći vladati javnim skupom u kome postoje brojni oponenti Tuđmanu za lidera, a i pojedinci oslonjeni na brojne obavještajne službe koji bi u dvorani sigurno izazvali kaos.“³⁹

Osnivačka skupina se zbog toga preselila u prostorije nogometnog kluba „Borac“ na Jarunu. Ovakav rasplet događaja dao je svojevrсни zamah teoriji da je u osnivanju stranke sudjelovala Udba. Iz prije navedenog citata se daje naslutiti da Manolić dijeli isto mišljenje.

HDZ je osnovan 17. lipnja 1989. na Jarunu. Dr. Franjo Tuđman je bio izabran za predsjednika stranke, dok su potpredsjednici izabrani Vladimir Šeks i Dalibor Brozović. Predsjednik središnjeg odbora je bio Krešimir Balenović. Za predsjednika Izvršnog odbora, rukovoditelja rada stranke, bio je izabran Josip Manolić, a Neven Jurica mu je bio zamjenik.⁴⁰

Danas postoje mnoge teorije o osnutku HDZ-a, te postavljanju njegovih čelnih ljudi. Prema tim teorijama Udba je zabranila skupštinu jer je raspoloženje bilo takvo da bi za predsjednika bio izabran Marko Veselica, što radi njegovih radikalnih stavova nikome nije išlo na ruku. Tako je krug blizak Franji Tuđmanu na čelu s Vladimirom Šeksom premjestio skupštinu na Jarun.⁴¹ Ovakvo je bilo viđenje onih koji su podržavali teoriju o uplitanju Udbe u samo stvaranje Hrvatske države:

„Osnivačka skupina HDZ-a bila je odgovorna za taj dan u hotelu „Panorama“ u Zagrebu, ali je GSUP Zagreb izdao rješenje (br. 21/3 UP-I-2988/89.) o zabrani njezina održavanja. Pema jednoj teoriji, skupštinu je zabranila Udba kako za vođu

³⁹ Isto, str. 115.

⁴⁰ Isto, str. 118.

⁴¹ Hodak, G., Orhideja; *Tuđman i Perković: Istina o tajnoj vezi koja je formirala hrvatsku*; Zagreb; Profil; str. 145-146.

nove stranke ne bi bio izabran Marko Veselica. Prema toj verziji, krug oko Franje Tuđmana prebacio je mjesto održavanja skupštine u prostorije NK Borac na Jarunu te je među 48 prisutnih, od kojih je 28 iz Osijeka doveo Vladimir Šeks, za novog predsjednika izabran Franjo Tuđman. Takvim su se interpretacijama ovog događaja uglavnom koristili oni koji su pokušavali plasirati tezu da je Franju Tuđmana na vlast zapravo dovela Udba i da su mu zabranom održavanja skupa u „Panorami“ željeli pomoći jer je raspoloženje na Skupštini bilo takvo da bi za novog predsjednika bio izabran Marko Veselica.⁴²

Ovu teoriju podržava i Manolić osvrnuvši se u svojim memoarima na dopis u kojem je pisalo da se „ne može odobriti javni skup“.

„Nekoliko sam puta naglasio oslanjajući se na svoje poznavanje birokratskog jezika i fraza koje su se koristile u formuliranju odluka da se zabrana zapravo odnosi samo na javni skup. Uvjeravao sam nevoznog Tuđmana te večeri kako policijski dopis ne dokida mogućnost održavanja osnivačke skupštine već da nam „vladajući“ šalju poruku da javni skup možemo pretvoriti u tajni, odnosno kako je to ljepše reći, nejavni.⁴³“

S druge strane, postoje suvremenici tih događaja koji se oštro suprotstavljaju takvom mišljenju, među kojima možemo navesti Đuru Pericu koji se izjašnjava ovako:

„Pa to su bedastoće, ili bolje rečeno zle i pokvarene insinacije. To je toliko podmuklo, a to u stvari serviraju oni koji na tihi način danas ubijaju Hrvatsku, oni koji su izašli iz Hrvatskog sabora kada se odlučivalo o samostalnosti Hrvatske. Znamo tko je to. Ti nažalost danas imaju vlast.⁴⁴“

Unatoč ovakvim interpretacijama o pitanju nastanka HDZ-a, vrlo vjerojatno je da je ideja o unutarnjem ustroju buduće stranke nastala već 1989. godine u već spomenutim šetnjama Hrvatskih političara u ilegali.

⁴² Isto, str. 146.

⁴³ Manolić Josip; *Politika i Domovina: moja borba za suverenu u socijalnu Hrvatsku*: Zagreb, 2015; str. 114.

⁴⁴ Hodak, G., *Orhideja; Tuđman i Perković: Istina o tajnoj vezi koja je formirala hrvatsku*: Zagreb 2015; str. 147.

„Dogovor da će Franjo Tuđman, a ne Marko Veselica postati predsjednik nove stranke postignut je još mnogo prije, 19. siječnja 1989. Bio je to četvrtak i bio je hladan zimski dan. U vinogradima Plešivice na području između Samobora i Jastrebarskog, u mjestošću Stošinec, u kleti Ante Ledića okupili su se Franjo Tuđman, Marko Veselica, Vlado Veselica, Drago Stipac, Tomislav Ladan, Anto Matković, Ivan Maglica, Hrvoje Šošić, Vlado Marić, Mladen Marić, Nikola Gagulić, Vlado Jurčević, Marko Turić i domaćin Ante Ledić i dogovorili su se o formiranju nove stranke, Hrvatske demokratske zajednice. Za predsjednika Inicijativnog odbora tada je predlagan Marko Veselica, ali je on još imao zabranu javnih nastupa pa je izbor pao na Franju Tuđmana kojem je zabrana netom prije toga istekla. No jedan od sudionika tog sastanka, Tomislav Ladan istaknuo je još neke razloge zašto je Tuđman bio najprikladnija osoba koja je trebala doći na čelo novog pokreta: Prvo, zato što ga se kao partizanskog generala ne može apostrofirati 'ustašom'; drugo, kao general JNA dobro poznaje prilike u vojsci i u društvu općenito; treće, da on kao osoba posjeduje zavidnu hrabrost koja je potrebna u ovim okolnostima.⁴⁵“

U ovom trenutku sastanci na Plešivici su se održavali već 13 godina i već bilo jasno da se Jugoslavija ne može opstati ni u kakvom obliku, no ostaje veliko pitanje da li je Udba radila na održavanju prividnog jedinstva unutar države, ili je shvatila da su promijene neminovne, pa je išla za tim da postavi „svog“ čovjeka, za što nema nepobitnih dokaza. Bilo kako bilo, na prvim višestranačkim izborima u SRH 1990. uvjerljivo je pobijedio HDZ, te se nametnuo kao stranka koja će hrvatsku odvesti u samostalnost. Treba naglasiti da je Hrvatska i dalje bila u sastavu SFRJ-a. Prvi krug izbora je održan 22. travnja, a drugi krug 6. svibnja. HDZ je na tim izborima osvojio 42% glasova, što je bilo dovoljno za uvjerljivu pobjedu s kojom je započelo novo poglavlje Hrvatske povijesti.

HDZ je 1989. godine imao više od 100 tisuća članova, što su bili izvanredni rezultati. Do proljeća 1990. HDZ je imao više od 115 ogranaka. On je kako tvrdi bio zadužen za Dalmaciju, s Daliborom Brozovićem i Pericom Juričem. Manolić je kako sam kaže, osobno vrlo doprinijeo, širenju utjecaja HDZ-a kao stranke:

“Ne bih želio prenaglašavati svoje zasluge, no HDZ-ove sam organizacije osobno ustrojio, ili barem „amenovao“ u barem pola Hrvatske, svjestan od kakve je to

⁴⁵ Isto, str. 148.

važnosti za daljnje funkcioniranje stranke. Iz raspoloženja kakvo je vladalo na emocijama nabijenim skupovima, bilo je izvjesno da naši suparnici neće imati prevelike šanse. Razlog je bio krajnje jednostavan: prvi smo prepoznali ono čemu su hrvatski građani težili, a to su, budući da je i Berlinski zid u međuvremenu pao, bile najšire demokratske i ekonomske reforme kao i kontrola svih hrvatskih resursa, samim tim i ograničavanje nadležnosti saveznih vlasti.⁴⁶“

O izboru imena stranke Hrvatske demokratske zajednice postoje dvije verzije. Prije svega izbor imena stranke je bilo osjetljivo pitanje, i dok su se gotovo svi tadašnji hrvatski disidentski političari složili da stranka koja će predvoditi Hrvatsku slobodu u imenu mora imati nazive „Hrvatska“ i „demokratska“, bilo je potrebno potražiti naziv koji će oslikavati ideju zajedništva, a u isto vrijeme odmaknuti se od komunističkog sistema protiv kojega su se borili. Prvi izbor je kako doznajemo bio „zbor“, no vrlo brzo je politička struja na čelu s Tuđmanom uvidjela kako taj naziv previše asocira na komunističku ostavštinu od koje su se željeli odmaknuti.⁴⁷ Manolić u svojim memoarima navodi kako je ime „Hrvatska demokratska zajednica“ bilo njegova ideja.⁴⁸ Poznato je kako se Manolić i Tuđman u vrijeme ilegale nisu kretali u istim krugovima tokom godina kada je većini političara bio zabranjen rad i javni nastup, stoga je ideja naziva Hrvatske demokratske zajednice morala doći od Josipa Manolića, ili od Franje Tuđmana. Iz drugog izvora imamo drugačiju priču o nastanku imena stranke:

„Na tim se sastancima počelo govoriti o programu budućeg višestranačja i došlo se do ideje da će pokret koji će to ostvariti nazove Hrvatski demokratski zbor, ali je Tomislav Ladan tada primijetio: „Riječ zbor podsjeća više na vojnu formaciju, a mi želimo demokraciju“, pa je umjesto toga predložena riječ zajednica. Nacrt prijedloga za pokretanje Hrvatskog demokratskog zbora pokazao je Franjo Tuđman svojoj supruzi Ankici još 2. veljače 1989. koja je u tome prepoznala suprugove ideje i misli uredno složene u rečenice koje pršte onim što želi otkad ga poznajem – svoju državu,

⁴⁶ Manolić Josip; *Politika i Domovina: moja borba za suverenu u socijalnu Hrvatsku*; Zagreb, 2015; str. 131.

⁴⁷ Isto, str. 108.

⁴⁸ Isto, str. 100.

svoju Hrvatsku. Ona mu je već tada rekla da zbor zvuči previše kruto i da razmisli o drugoj riječi.⁴⁹“

Istinu o nastanku imena stranke možda nikada nećemo saznati, ali važno je za shvatiti koliko su osjetljiva ovakva pitanja bila tada, da čak i oko ovako banalne stvari postoje sukobi mišljenja, svojatanja zasluga, bilo s jedne ili druge strane.

4.1. Predsjednik Vlade Republike Hrvatske

Izbor Josipa Manolića za Predsjednika Vlade Republike Hrvatske je vjerovatno najvažnija funkcija u čitavoj njegovoj političkoj karijeri. Manolić na svoj mandat kao predsjednik Vlade Republike Hrvatske dolazi 24. kolovoza 1990 godine. Manolić je drugi koji obavlja tu funkciju iza Stjepana Mesića, a na njoj ostaje do 17. lipnja 1991. Za vrijeme njegovog predsjedovanja Vladom RH počeo je proces osamostaljenja od SFRJ, te samim time događaji koji su uslijedili bili su neki od najburnijih događaja novije Hrvatske povijesti. Ono što je vidljivo iz njegovih intervjuua 90-ih godina je da je najčešće govorio o ekonomskim i društvenim aspektima države, te je bio optimističnog razmišljanja, da će se kriza u Jugoslaviji razriješiti mirnim putem. Vidljivo je kroz navedene intervjuue da je kao predsjednik Vlade Manolić zagovarao put privatizacije i restrukturiranje gospodarskog sektora, koji je ostao iz staroga sistema. Shvaćao je da se država nova mora okrenuti „zapadu“ ukoliko želi opstati u modernom vremenu.

Za bolje razumijevanje Manolićeve politike, važno je iznijeti neke od njegovih stajališta koji se dotiču tih ključnih trenutaka za Hrvatsku. Manolić je na plenarnoj sjednici međunarodne zajednice održane u jesen 1990. u Milanu govorio o europeizaciji Hrvatske.⁵⁰ Iz govora se može iščitati kako je još uvijek bila živa ideja o ustrojstvu Jugoslavije konfederativnim uređenjem, koje bi Hrvatska bila dio. Manolić je stanje u kojem se tada nalazila Hrvatska i kamo mora ići odredio ovako:

⁴⁹ Hodak, G., Orhideja; *Tuđman i Perković: Istina o tajnoj vezi koja je formirala hrvatsku*: Zagreb 2015; str. 149.

⁵⁰ Manolić, Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989 – 1995*. Zagreb, 1995; str. 67.

„Pitanje položaja malih nacija, kao i pitanja koja se odnose na formiranje novih država postaju središnja pitanja nove europske arhitekture. U tome je kontekstu, po našoj ocjeni, jugoslavenska konfederacija jedini razumni put u ovom djelu Europe, i to na načelima suvremenog konfederalizma, kao što je to slučaj i u Europskoj zajednici.⁵¹“

Ovakvo gledište se čini potpuno promašeno, kao što je danas poznato, no procijeniti tadašnju situaciju iz današnje perspektive nije lako. Bilo je međutim drugih burnih događaja, kao što je navedeno, o kojima se također pitalo Josipa Manolića kao tadašnjeg predsjednika Vlade. Bilo je to vrijeme zaoštavanja političkih prilika u cijeloj Jugoslaviji, što je u Hrvatskoj kulminiralo poznatom „balvan revolucijom“ koja je počela u ljeto 1990. godine. Po mnogim intervjuima koje je dao, možemo reći da je Manolić ovu situaciju procijenio doista optimistično, što se naposljetku pokazalo krivom procjenom. Manolić je dao intervju u tjedniku „Danas“, 12. ožujka 1991. nakon poznatog incidenta u Pakracu. Manolić se izjasnio kako je optimističan u vezi rješavanja krize mirnim putem, unatoč velikosrpskim težnjama i sve većoj prijetnji „odmetnute“ JNA.⁵²

„Za svog je mandata na funkciji za predsjednika Vlade on čvrsto vjerovao da će razum kad-tad na obje strane pobijediti. Ako je u tome možda ispao naivan – ili bar preoptimističan – onda je to zato što su „psi rata“ i na jednoj i na drugoj strani (dakako prije svega na srpskoj) bili neusporedivo glasniji i nametljiviji.⁵³“

4.2. Šef Kriznog štaba

Poslije njegova mandata kao predsjednik Vlade RH, tu funkciju je preuzeo Franjo Gregurić. U ljeto 1991. godine Manolić je odlukom Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske imenovan šefom Kriznog štaba.⁵⁴ Krizni štab je posebno državno tijelo, osnovano

⁵¹ Isto, str. 67.

⁵² Isto, str. 74.

⁵³ Isto, str.77.

⁵⁴ Isto, str. 121.

isključivo radi početka ratnih operacija na hrvatskome teritoriju. Manolić je sam za Krizni štab rekao ovako:

“Krizni štab je, dakle samo za ratnu situaciju. Željeli smo ga odvojiti od Vlade u kratkotrajnom razdoblju koje je nametnulo stanje rata u Hrvatskoj. Na osnovi detaljne analize došlo smo do zaključka da ga treba ne sa ciljem da razvlasti sve redovne ustavne institucije i segmente vlasti nego, naprotiv, da objedini i koordinira rad svih vladinih organa i legalnih ustavnih institucija na obrani zemlje. Zbog toga teza da je Krizni štab izvanustavna kategorija – ne stoji.⁵⁵“

Manoliću je u izboru za šefa Kriznog štaba zasigurno išla u korist njegova prošlost kao obavještajca, što će mu i nakon ove funkcije biti od koristi. Dao nekoliko intervjua kao šef Kriznog štaba, u kojima je daljnje razjasnio ulogu Kriznog štaba, te daljnje planove po pitanju rata. Jedna od najvažnijih odluka Kriznog štaba je bila osnivanje Zbora narodne garde. Ovako je Manolić u sažeo rad Kriznog štaba: *„Smatram da je Krizni štab dosad postigao vrlo značajne rezultate. U mjesec dana iskazale su se naše goleme potencijalne snage koje su dosad bile prilično umrtvljene. Riječ je o svim segmentima društva koji u ratnim uvjetima treba da podnesu velike napore, pa i žrtve, da bi se ostvario zadani cilj – obrana suvereniteta Republike Hrvatske.⁵⁶“*

Unatoč optimizmu i želji za mirnim rješenjem situacije, rat u Hrvatskoj se nije spriječio. Josip Manolić će kraj ljeta 1991. dočekati na drugoj funkciji, koja će biti možda najosjetljivija i najvažnija dužnost koju će Manolić obavljati u cijeloj svojoj karijeri. Manolić će kraj ljeta 1991. dočekati na novoj funkciji predstojnika Ureda predsjednika Republike za zaštitu ustavnog poretka RH. Pošto je Manolić već imao iskustva rada u obavještajnim službama pogotovo u bivšoj državi, ova funkcija je izazvala dosta interesa kod novinara. Manolić je već 3. studenog 1991. dao intervju za „Vjesnik“, u kojemu je govorio o novoj funkciji.⁵⁷ U tadašnjim okolnostima, osnivanje ovakvog ureda svakako je nezahvalan zadatak, isto koliko je nezahvalno bilo predsjedati istim. Manolić je u izjavi za taj intervju rekao kako

⁵⁵ Isto, str. 127.

⁵⁶ Isto, str. 129.

⁵⁷ Isto, str. 132.

je taj proces normalan, sličan kao i drugdje u svijetu. Isključivo se izjasnio o funkciji njegovog ureda i kome je odgovoran:

„Grubo rečeno, može se reći da u Hrvatskoj postoje tri obavještajne službe, odnosno organizacije: Služba za zaštitu ustavnog poretka, predsjednikov Ured za zaštitu ustavnog poretka i vojna obavještajna služba. Takva struktura postoji i u mnogim drugim zemljama. Osim toga, postoje grane pojedinih službi, koje su se specijalizirale za pojedina područja. Uz ostale poslove, Ured predsjednika osobitu pažnju poklanja zaštiti prema inozemstvu. Razumije se da moja služba odgovara jedino predsjedniku Republike. Iz njegove ustavne pozicije proizlazi cjelokupna aktivnost Ureda. To znači da Vlada ili pojedina ministarstva nemaju ingerencije nad tim Uredom. Međutim, tu nema ništa mističnog, ništa posebnog, ništa neustavnog. Riječ je o redovnim poslovima koji se moraju obavljati u svakoj pravnoj državi, koje za takve poslove izgrađuju određene službe. Činjenica da mi tek izgrađujemo cjelokupni politički sustav, pa i obavještajne službe prouzrokuje stanovite nejasnoće. Pogotovo zato što novi Ustav, barem kada je riječ o poslu kojim se ja bavim, treba izgraditi na ruševinama starog ne odbacujući pritom ono što je iskoristivo od prošlog sustava.⁵⁸“

Manolić je u razdoblju od 1991. do 1993. dao nekoliko intervjua u vezi rata. Iz tih intervjua vidljivo je kako je Manolić bio za mirno rješavanje ratnog pitanja, te je procijenio da će srpska strana na čelu sa Slobodanom Miloševićem prestati s ratnim huškanjem što se pokazalo krivim. Iako se na temelju toga može zaključiti kako je Manolić podcijenio Miloševića i njegovu politiku, ostaje otvorenim pitanje koliko je Manolić u tim intervjuima bio iskren, a do koje su razine oni odraz želje za dobivanjem na vremenu u uvjetima kada je hrvatska strana bila osjetno slabija. Ogladni primjer te skupine njegovih intervjua jest intervju od Vjesniku od 25. svibnja 1991. u kojemu je izjavio sljedeće:

„Ja stanje u Hrvatskoj ne vidim tako panično. Stanje, doduše, jest dramatično, ali sve ovo što se događa samo je nastavak procesa koji je protiv Hrvatske otpočeo već odavno. Zato se osobno ništa lošije ne osjećam negoli pije godinu dana, i ništa lošije ili drukčije – ako hoćete – negoli smo se svi osjećali u predizbornoj kampanji, kad su nam iste ove snage koje sad prijete Hrvatskoj svakodnevno prijetile hapšenjima, i to ne samo HDZ-u nego svim pluralističkim organizacijama. Dakle, isti oni ljudi koji su

⁵⁸ Isto, str. 138.

priječili da dođe do demokratskih promjena u Hrvatskoj, koji su Hrvatsku razoružali prije smjene vlasti i koji su znali da demokratska hrvatska vlast neće biti za plansko gospodarstvo, za dogmatizam i jugoarmiju. Međutim, u posljednjih godinu dana oni nisu smogli snage da idu na juriš na Hrvatsku i njezinu demokratsku vlast. A to je dokaz snage hrvatskog naroda koji se s najvećom odlučnošću okupio oko nove vlasti, spreman da na svakom koraku puži otpor. Ne slažem se s onim koji tvrde da je Hrvatska danas u okruženju. Teroristi se ubacuju na određena područja, primjerice u Okučane, samo uz pomoć federalne armije i njezinih tenkova; iz Bosne se također ubacuju samo uz pomoć jugoramije, a u Slavoniji se ne mogu održati bez pomoći te iste armije. Naš je zahtjev Predsjedništvu SFRJ stoga bio da se armija povuče u kasarne, a mi ćemo sami razriješiti probleme s teroristima, pa ako treba i terorističkim sredstvima. Upravo tu mogućnost političkog razrješenja smatram dokazom da Hrvatska nije u okruženju, već naprotiv – mislim da su, taktički i vojnički, oni u okruženju.⁵⁹“

Iz citiranoga dijela ovog intervjua je vidljivo da Josip Manolić, kao glavna osoba zadužena za rješavanje krize u Hrvatskoj, situaciju opisuje znatno manje dramatičnom nego što je ona uistinu bila – što otvara pitanje je li se u tome slučaju radilo o pogrješnoj procjeni trenutka ili o pokušaju da se umirujućim riječima javnost dodatno ne uznemiruje.

4.3. Raskol unutar HDZ-a i stav o filmu

Manolić je na funkciji potpredsjednika HDZ-a dočekaio i nove parlamentarne izbore u Hrvatskoj. U veljači 1993. Održani su parlamentarni izbori, na lokalnoj razini, za Županijski Dom Sabora.⁶⁰ Županijski Dom je bio jedan od dva doma Sabora Republike Hrvatske, uz Zastupnički Dom. Ovakav ustroj je ukinut 2001. godine. Manolić se u intervju za „Večernji List“ 20. veljače 1993. osvrnuo na rezultate tih izbora: „na prvim višestranačkim izborima HDZ je pobijedio tada vladajuću grupaciju SKH-SDP i Socijalistički Savez osvojivši 40 posto glasova i tzv. kvalificiranu većinu u Saboru. Drugi po snazi bio je tada SDP, pa smo imali

⁵⁹ Manolić Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989.- 1995.*, Zagreb, 1995., str. 125 – 126.

⁶⁰ Isto, str. 211.

*tipični dvostranački sustav.*⁶¹ “ Manolić dodaje kako je najveća značajka tih izbora bilo to što se izgubio nacionalni monopol bilo koje stranke. Navodi da je nakon tih izbora postalo jasnije u čemu leži nezadovoljstvo birača, a to je socijalno nezadovoljstvo i nefunkcioniranje pravne države.⁶²

Jedan od razloga slabijih rezultata HDZ-a je i to što je tada široj javnosti već bilo poznato kako unutar stranke postoje nesuglasice. Manolić je nakon sukoba izvukao „deblji kraj“ i došao na funkciju predsjednika Županijskog doma Sabora, što je značilo da barem po funkciji Josip Manolić više nije bio drugi najmoćniji čovjek u državi. Tada nisu bili poznati razlozi njegova odlaska, te je ovakva promjena bila prava medijska senzacija. Poznato je da ovih godina počinje neslaganje između Josipa Manolića i Franje Tuđmana. Raskol u tada vodećoj stranci koja je ujedno bila i nositelj demokratskih promjena i suverenosti sigurno bi katastrofalno djelovala na budućnost Hrvatske.

Raskol Tuđmana i Manolića javnosti je postao očit izlaskom filma o ubojstvu hrvatskog emigranta Brune Bušića. Film o Brunu Bušiću je emitiran u listopadu 1992. na HTV-u a iza njega je stajao krug oko bivšega političkog zatvorenika i tada jednoga od predvodnika „desne struje“ HDZ-a Vice Vukojevića.⁶³ Film je odjeknuo u hrvatskoj javnosti, te u neku ruku bio „pokretač“ promjena u HDZ-u. Manolić se u razmišljanjima razilazio Tuđmanom po pitanju da li film trebao biti emitiran u javnosti. Sukob unutar HDZ-a mediji su tada prikazivali kao sukob „ustaške“ desnice i „udbaške“ ljevice. U sadržajnome smislu film je problematizirao metodologiju rada vlasti socijalističke Jugoslavije pri uklanjanju istaknutih političkih protivnika, što je u konkretnom slučaju bio najpoznatiji hrvatski emigrant Bruno Bušić. Iako se o konkretnim razlozima zašto je Manolić osudio nastanak filma može nagađati, najvjerojatnijim se čini zaključiti kako je razlog u tome što se on usprkos svome nominalnome odmicanju od komunističkoga naslijeđa nije bio spreman od njega stvarno distancirati, te je zato film doživio kao napad na njega osobno. Na takav zaključak upućuju Manolićeve riječi izrečene u intervjuu za za „Slobodnu Dalmaciju“ od 8. prosinca 1992. u kojoj je film tumačio kao napad na „sudionike antifašističke borbe“:

⁶¹ Isto, str. 212.

⁶² Isto str. 213.

⁶³ Hodak, G., Orhideja; *Tuđman i Perković: Istina o tajnoj vezi koja je formirala hrvatsku*: Zagreb, 2015; str 275.

„Nisam, inače, osjetio da je taj udar baš i samo na mene, iako ima i takvih tumačenja. Ali moglo bi se govoriti o njegovu atakiranju na one koji su sudjelovali u antifašističkoj borbi hrvatskog naroda. Taj je film, naime, povijesno gledajući jednostran, pomalo čak i revanšistički. Zato to nije udar samo protiv mene nego i protiv svih onih koji su sudjelovali u toj antifašističkoj borbi.“⁶⁴

Iako je Manolićeva tvrdnja prema kojoj je film o Bruni Bušiću napad na „sudionike antifašističke borbe“ krajnje neuvjerljiva, budući da je Bušić djelovao znatno nakon Drugoga svjetskog rata, ona je iznimno važna iz razloga što predstavlja svojevrsnu paradigmu djelovanja istaknutih pripadnika vlasti socijalističke Jugoslavije koji su svaku kritiku te vlasti proglašavali napadom na „antifašizam“ i „antifašističku borbu“. Korištenje pojma „antifašizam“ kao sredstvo onemogućavanja rasprave o komunističkome naslijeđu Hrvatske i suočavanju s zločinima vlasti socijalističke Jugoslavije Manolić je iznio u još jednome svom intervjuu. U razgovoru za splitski „Feral Tribune“ u ožujku 1994. Manolić je svoje političke protivnike definirao kao „uskogrudne nacionaliste“ a pokušaje da se utvrde okolnosti stradanja Hrvata u razdoblju Drugoga svjetskog rata i socijalističke Jugoslavije definirao „grebanjem po grobovima“. Ključan citat toga intervjua glasi:

„Antifašizam je najsvjetlija stranica u povijesti Hrvatskoga naroda. Taj je antifašizam omogućio miran prijelaz iz jedno-partijskog u višestranački sustav. On je pomogao da nas svijet prizna. Međutim, poražene snage iz 1945. doživjele su hrvatski politički preporod 1990. isključivo kao svoju pobjedu. I to je ta nacionalistička uskogrudnost koja stalno dolazi do izražaja i proizvodi brojne ekscese. Od grebanja po grobovima starima pedeset godina do snimanja filmova u kojima se prokazuju ljudi koji su u određenom trenutku surađivali s policijom. To je, dakle uskogrudni nacionalizam koji hrvatstvo svodi na pitanje je li veći Hrvat onaj koji je bio u emigraciji ili onaj koji je ostao ovdje i borio se. Ili, jesu li Hercegovci izabrani Hrvati, a Herceg-Bosna štiti Hrvatske. Sve su to natruhe nacionalističkog sagledavanja naše prošlosti, a i budućnosti. Ali ni na to ne treba gledati sasvim tragično, jer borbu za demokraciju i treba promatrati upravo u suprotnosti s takvim snagama. Uostalom, ako se nemate s

⁶⁴ Šeks, Vladimir: *Državni udar: Kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i Hrvatska politika prema BiH, 1. dio*: Zagreb, 2017, str. 33.

kim boriti, nema više ni vaše snage. Mislim da je prirodno što sam odabrao antifašizam.⁶⁵“

Kao i u intervjuu „Slobodnoj Dalmaciji“, i u intervjuu „Feral Tribuneu“ tema koju je Manolić stavio u prvi plan bio je film o Bruni Bušiću. Bio je to jasan pokazatelj kako je taj film, upravo zato što je otvorio pitanje zločina vlasti socijalističke Jugoslavije, za Manolića predstavljao nagovještaj mogućih političkih promjena u RH. Iako je u trenutku davanja tih dvaju intervjuja RH bila u ratu, Manolić je otvaranje pitanje komunističkoga naslijeđa u Hrvatskoj a ne situaciju na bojišnicama diljem RH smatrao glavnim političkim pitanjem u Hrvatskoj. Ta okolnost, osim iz navedena dva intervjuja, vidljiva je iz intervjuja kojega je Manolić dao listu „Glasnik“ 26. ožujka 1993. godine. Ključan dio toga intervjuja za razumijevanje Manolićevih stajališta tijekom Domovinskoga rata predstavlja sljedeći citat:

„Moj sukob s onom strujom HDZ-a koja je podržavala film o Bruni Bušiću nije, dakako, jedini razlog mog odlaska iz Ureda za zaštitu ustavnog poretka. Mislim da je taj sukob bio predimenzioniran. Ipak, taj je sukob vjerojatno pridonio ovakvu ishodu. Mogu vas, međutim, uvjeriti da ni ona strana koja je podržala film neće u tom sukobu proći bez polaganja vlastite odgovornosti. Ja i dalje tvrdim da je film o Bruni Bušiću nanio veliku štetu Hrvatskoj.⁶⁶“

Manolićev intervju „Glasniku“ važan je prvenstveno zbog toga što je u njemu Manolić zaprijetio onom dijelu vodstva HDZ-a koji je prema njegovu stajalištu podržavala film. Ta je prijetnja bila iznimno značajna za kasniji razvoj događaja u hrvatskome političkome životu, budući da se među one koji su podržavali snimanje i puštanje filma o Bruni Bušiću u javnost nalazio i sam predsjednik Tuđman. S tim u vezi nužno je postaviti pitanje: je li upravo film o Bruni Bušiću bio početak političkoga razilaženja Tuđmana i Manolića a time i prvoga ozbiljnijega sukoba unutar hrvatskoga političkog vrha u razdoblju Domovinskoga rata.

⁶⁵ Manolić, Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989. – 1995.*, Zagreb, 1995, str. 297.

⁶⁶ Manolić, Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989 – 1995.* Zagreb, 1995; str: 223.

4.4. Razilaženje oko politike prema BiH

Iako je navedeni film nesumnjivo bio jedan od razloga razlaza a posredno i sukoba u hrvatskome političkom vodstvu u javnosti je stvorena slika kako je glavna crta razilaženja bila uzrokovana politikom prema Bosni i Hercegovini. Razlog za stvaranje takva dojma bila je u tome što je nakon smrti predsjednika Tuđmana i promjene vlasti u RH Tuđmanova ratna politika od strane domaćih interesnih skupina i međunarodne politike optužena za pokušaj podjele BiH i aneksije jednoga dijela bosanskohercegovačkog teritorija.

Nove okolnosti raspodjele moći u hrvatskoj političkoj eliti dovele su, dakle, do toga da su nesuglasice u hrvatskom političkom vrhu glede politike prema BiH interpretirane kao glavni razlog razilaženja Tuđmana i Manolića. Premda je takvo tumačenje bilo činjenično netočno, ono je djelovalo uvjerljivo jer je spor oko hrvatske politike prema BiH uslijedio nakon prikazivanja filma o Bruni Bušiću i Manolićevog prvog intervjua o njemu. Iz dostupnih je izvora vidljivo kako je do prvih nesuglasica oko „bosanskog“ pitanja unutar stranke došlo na sjednici predsjedničkog vijeća 6. siječnja 1993., gdje je Stjepan Mesić izrazio neslaganje s Tuđmanom, a to se neslaganje nastavilo na daljnim sjednicama gdje se Mesiću priključio i Josip Manolić.⁶⁷

U naknadnoj Manolićevoj interpretaciji politike RH prema BiH, spor u Hrvatskom političkom vrhu glede politike prema BiH nije počeo početkom 1993., nego dvije godine ranije, odnosno 1991. godine. Tu optužbu je Manolić izričito naveo u jednoj od svojih memoarskih knjiga u kojoj je o toj temi napisao sljedeće:

„Jedan od brojnih kasnijih promašaja hrvatske politike prema BiH nesumnjivo je potekao iz dogovora Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu 1991. na kojem je vođen razgovor o prekrajanju granica i dogovorena podjela te države. Iako o tome nema do sada dostupnih pisanih dokumenata ostaje nepobitna činjenica da se i na jednoj i na drugoj stani vodila politika koja je to poslije na ovaj ili onaj način potvrđivala. Nedostatak pisanih dokumenata neće priječiti širenje istine. O tome će me Tuđman

⁶⁷ Šeks Vladimir: *Državni udar: kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i Hrvatska politika prema BiH, 1. dio*, Zagreb, 2017, str. 42.

*sam izvijestiti, stizat će obavještajne informacije od našeg najboljeg izvora ali i predsjednika Markovića koji će raznim kanalima slati poruke.*⁶⁸

Navedeni citat iz Manolićeve knjige ogledni je primjer konstrukcije slike o sastanku u Karađorđevu, održanome 25. ožujka 1991., kao središnjemu mjestu na kojemu je navodno dogovorena politika koja se kasnije provodila tijekom trajanja cijeloga rata.⁶⁹ Pri tome je indikativno što i sam Manolić priznaje kako on svoje tvrdnje glede politike „podjele Bosne“ i sastanka u Karađorđevu na kojemu je ta politika navodno dogovorena – ne može dokazati. Manolićevim tvrdnjama o podjeli BiH svakako nije u korist bila činjenica da su postojanje takvog dogovora kategorički odbili tadašnji čelnici Hrvatske i Srbije – Franjo Tuđman i Slobodan Milošević, a na upit o postojanju takvog dogovora negirao ga je i Alija Izetbegović. Poznato je da su se samo tri dana nakon sastanka iz kojega je proizašao mit o podjeli BiH, u Splitu sastali šestorica lidera jugoslavenskih republika. Tuđman je taj sastanak spomenuo u intervjuu za talijanski „Corriere della Sera“ 15. prosinca 1997.

*„Spominjete moj sastanak s Miloševićem u Karađorđevu, a ne spominjete sastanak u isto vrijeme, nakon Karađorđeva, moj sastanak ne samo s Miloševićem, nego i s Izetbegovićem – trojni sastanak u Splitu. S mog stanovišta, išao sam za tim da se izbjegne krvavi sukob u Bosni i Hercegovini, da se nađe rješenje koje bi izbavilo ne samo narode, a hrvatski narod je najmalobrojniji u Bosni i Hercegovini, pa je, prema tome, bio najugroženiji, i od Srba i od Muslimana. Prema tome, tražio sam, predlagao sam im takva rješenja koja bi bila prihvatljiva za sva tri naroda. Kažete da odnosi između Miloševića i mene nisu bili prekinuti. Osim što smo od g 1991. do 1995. vodili rat na život ili smrt.”*⁷⁰

Osim naknadne interpretacije uzroka ratnih događaja u BiH, Manolić je glede hrvatske politike u BiH aktivno djelovao i u razdoblju samoga rata i to na način što je tadašnje vodstvo Hrvata u BiH, na čelu s Matom Bobanom, optuživao za to da su pozivali Hrvate iz srednje Bosne da se odsele u Istru i na jadranske otoke. Tu je optužbu Manolić na račun Bobana izrekao u intervjuu za Globus od 21. siječnja 1994. koji je prigodno nazvan „Mate Boban

⁶⁸ Manolić, Josip: *Politika i Domovina: moja borba za suverenu u socijalnu Hrvatsku*: Zagreb, 2015; str 288.

⁶⁹ Lučić, Ivo: *Karađorđevo: politički mit ili dogovor*, Časopis za suvremenu povijest, 2003, str. 7-36.

⁷⁰ Isto, str. 9-10.

pozivao je Hrvate da se masovno isele iz srednje Bosne i odu na otoke i Istru“. U tom je intervjuu Manolić izjavio sljedeće:

„Nažalost, pozivi hrvatskom puku da napusti svoja ognjišta postali su drugi oblik čišćenja gradova koje još kontroliraju Hrvati. Hvatima srednje Bosne nude se veliki i bogati prostori na jadranskoj obali, u Istri, na otocima. Mate Boban je preko radija više puta upućivao takve pozive. To je strateška pogreška hrvatske politike u Bosni i Hercegovini. Hvatima se pozivaju da napuste svoja područja, gdje je njihova duhovna i materijalna kultura, gdje su njihove crkve i škole, gdje su njihovi korijeni!⁷¹“

Iz dostupnih izvora vidljivo je kako Manolićev intervju nije prošao bez reakcije od strane samoga Tuđmana, koji je Manolića zbog njegovih riječi u tom intervjuu žestoko kritizirao. Dijalog Tuđmana i Manolića u svojim je memoarima objavio jedan od glavnih Hrvatskih političara u to vrijeme, Vladimir Šeks. Prema dokumentu na kojega se poziva Šeks, taj je razgovor izgledao ovako:

„Tuđman: Kakve namjere si imao i imaš s onim intervjuom nakon Predsjedništva?

Manolić: Nikakve namjere. Novinar je došao jedanput, drugi puta da mu nešto kažem. Dobro, hajde. Kakve imaš zamjerke na formulacije, na riječi?

Tuđman: Dvije bitne stvari – preko Bobana si napao direktno mene, državnu politiku.

Manolić: Ne, nego sam ti htio olakšati, jer ti si meni rekao jednom već da si se složio s time da Bobana makneš, međutim tu su nastale teškoće, to je meni jasno. Vidiš, tu si izvukao zaključak to je napad na tebe. To je ipak bio napad na jednog čovjeka koji danas smeta politici da ju provedeš onako kao što si ju i u prijedlogu zamislio, kao što si i u onom mirovnom ugovoru predvidio sa Izetbegovićem.⁷²“

Iako je Manolić u razgovoru s Tuđmanom vođenom neposredno nakon spornoga intervjuja zaniijekao da je on preko Bobana napadao Tuđmana, iz njegovih se memoara može zaključiti da mu je tom prilikom upravo to bio cilj. U svojim memoarima, suprotno riječima

⁷¹ Manolić Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989. – 1995.*, Zagreb, 1995., str. 266.

⁷² Šeks Vladimir: *Državni udar: Kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i Hrvatska politika prema BiH*, 1. dio, Zagreb, 2017, str. 411.

koje je neposredno nakon intervjua uputio Tuđmanu, Manolić je ustvrdio kako nije postojala „Bobanova politika“ prema BiH, nego isključivo „Tuđmanova politika“ prema BiH čiji je Boban, zbog svoga položaja predsjednika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine (HDZ-a BiH) bio glavni provoditelj. Taj citat Manolić je definirao sljedećim riječima:

„Slomiti Bobana, nositelja njegove politike u Bosni, bio je itekako složen proces je samo nekoliko mjeseci prije, 28. kolovoza 1993., u Grudama po nalogu dr. Franje Tuđmana isti taj Boban proglasio Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu, čemu će u ime Zagreba nazočiti Vice Vukojević, brigadir HVO-a, a zastupnik u Hrvatskom saboru....Tuđman će u nazočnosti Gojka Šuška službeno operaciju smjene započeti 28. studenog 1993. na Pantovčaku. Iskoristit će Bobanovu izjavu upućenu stranim diplomatima „kako ne vjeruje u mogućnost zajedničke politike s Muslimanima“ kao i u javnosti sve prisutnije izjave Kljuića, Puljića i Anđelkovića o tome da Mate Boban ne vodi politiku čuvanja nego razbijanja Bosne. Predsjednik Tuđman će za tu politiku koju je sam nametao Bobanu sada okriviti samog Bobana te ustvrditi da pokušaji Rusa, Francuza i Engleza da njega smjene s trona a time i samostalnu Hrvatsku dolaze zbog Bobanove politike u Bosni. Priznajući da njegova politika ovisi o „međunarodnim čimbenicima“, Tuđman će se odreći Bobana nudeći službeni put od tri mjeseca. „Vidiš Mate čitava ta hajka protiv samostalne Hrvatske pa prema tome i Tuđmana bila je u tome da je Tuđman stvorio Bobana Tuđman ga je i imenovao i on predvodi Tuđmanovu politiku tamo, prema tome za sve je kriv Tuđman. Ja sam rekao – nisam ja Bobana izmislio, nego da je nastao iz otpora prema srpskoj agresiji.“⁷³

Citirani dio Manolićevih memoara stavljen u kontekst onodobnih događaja kako je Manolić upravo rat u BiH pokušao iskoristiti da, posredstvom jednoga dijela međunarodne zajednice koji nije bio sklon Tuđmanovoj politici, dovede do promjene vlasti u RH, odnosno do političkoga pada samoga Tuđmana. Pri tome je politika RH prema BiH bila povod, a ne uzrok takvoga Manolićevog djelovanja.

⁷³ Manolić, Josip: *Politika i domovina: moja boba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*, Zagreb, 2015, str. 380.

4.5. Stav prema smirivanju srpske pobune u RH

Uz jasno izrečene optužbe na račun politike Mate Bobana, drugi očit primjer Manolićevoga suprotstavljanja glavnome kursu hrvatske politike u razdoblju Domovinskoga rata bio je njegov prijedlog smirivanja srpske pobune unutar hrvatskih granica. Premda je ta Manolićeva inicijativa u javnosti ostala manje poznata od kritika upućenih Bobanu, ona po svojoj težini nije bila ništa manje važna. Manolić je svoj prijedlog te vrste formulirao u intervjuu za „Večernji List“ od 11. prosinca 1993. godine. U tom intervjuu Manolić je predložio da se u hrvatsku vojsku i policiju uključe srpske paravojne postrojbe, te je s tim u vezi dodao kako zahtjev Srpske nacionalne stranke (SNS) da kotari Knin i Glina prerastu u srpske županije nije presudno pitanje.

Manolić je u tom intervjuu sa sebi svojstven način objasnio svoj pogled na tadašnju situaciju u Hrvatskoj:

„Jedan od problema koji se na putu mine reintegracije tih područja ispriječio jest lokalna vlast u tim područjima. A vlast je tamo zapravo policijska i vojna – civilne vlasti gotovo da i nema. I onda je normalno, ako se želi reintegracija, da se mora razgovarati s onima koji drže vlast. Danas se pored toga, kao jedna od dodatnih prepreka normalizaciji stanja javlja strah velikog boja ljudi što će se dogoditi, što će reintegracija donijeti, tj. hoće li u UNPA (United Nations Protected Areas) nasrnuti Hrvatska vojska i na militantan način riješiti problem, ili će postojati nekakav prijelazni period koji će omogućiti postupno i bezbolno srastanje.“⁷⁴

Manolić je nadalje u istome intervjuu iznio svoju ideju rješenja problema okupiranog teritorija Republike Hrvatske koji su bili pod protektoratom Ujedinjenih Naroda, koji su se do sada pokazali prilično nesposobnima u rješavanju situacije na teritoriju RH.

„Svjetska iskustva su pokazala da ima nekoliko modela kako se to može postići. Jedan od tih modela je i preuzimanje njihovih vojnih i policijskih formacija, te prevođenje u naš sustav. Smatram da u UNPA postoje dvije kategorije uniformiranih: kategorija profesionalnih vojnika i policajaca, te kategorija koju možemo nazvati mobilizirani

⁷⁴ Manolić, Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989. – 1995.*, Zagreb, 1995, str. 272.

ljudi. S profesionalcima moramo postupati na drugačiji način nego s mobiliziranim građanima. S njima se mora razgovarati profesionalno, postavljajući im pitanja poput: Gdje si rođen? Kako si ovdje dospio? Kome služiš? Mogući su odgovori: Rođen sam u Glini ili Kninu školovao sam se da budem oficir JNA. Ona se raspala i ja sam stjecajem okolnosti, jer sam iz toga kraja prišao krajiškim jedinicama i ponudio im svoja profesionalna znanja.“ Sljedeća pitanja bi mogla biti: Što si dosad činio? Jesi li se ponašao kao profesionalni vojnik, tj. u skladu s međunarodnim konvencijama o ratnom pravu? Jesi li sudjelovao u pobunama na ovom prostoru? Dakle, niz je pitanja na koja se mora dobiti odgovor da bi se mogla obaviti određena selekcija, kako bi bila zadovoljena i jedna i druga strana.⁷⁵“

Misli koje je Manolić izložio u citiranome intervjuu, važne su jer je iz njih očito kako je on smatrao da je davanje očitih političkih ustupaka srpskoj strani jedini način da dođe do prekida rata na teritoriju RH. Odnosno, koncept prema kojem je Manolić vidio Hrvatsku nakon rata bila je „jedinstvena država s posebnim statusom dvaju kotareva.⁷⁶“ Takvo rješenje bio je drugi naziv za izdvajanje sporna dva kotara, Gline i Knina, iz hrvatskoga političkog sustava. Osim zbog karaktera rješenja koje je predlagao, važnost toga Manolićeva intervjua bila je činjenica da je on takvo rješenje ponavljao i u svojim kasnijim istupima. Primjerice, u intervjuu „Globusu“ objavljenome u prosincu 1994. ponovno je naglasio kako je moguće situaciju u RH riješiti mirnim putem ukoliko se prihvati srpski zahtjev o dva kotara. Tu je svoju misao Manolić formulirao na sljedeći način:

„Kad je riječ o hrvatsko-srpskim odnosima, prvo želim naglasiti da oni nisu toliko obeshrabrujući kao što se mnogima čini. Mislim, naprotiv da je došlo do određenih pozitivnih pomaka. Ključ za poboljšanje hrvatsko-srpskih odnosa jest dosljedna primjena Ustavnoga zakona o položaju manjina. U tom su zakonu sadržani svi bitni elementi za normalizaciju odnosa hrvata i Srba u Hrvatskoj. I s druge strane također postoji veliko nerazumijevanje. Tako se primjerice, govori o potrebi autonomnog statusa za Srbe. Ustavnim je zakonom, međutim, njima autonomija već zajamčena! Po

⁷⁵ Isto, str. 272 – 273.

⁷⁶ Isto, str. 274.

mom mišljenju prijedlog Srpske narodne stranke da kotari Knin i Glina prerastu u Srpske županije nije presudno pitanje. To je formalnost.⁷⁷“

Iz navedena dva intervjua očito je kako je Manolić pitanje srpske pobune unutar hrvatskih granica promatrao znatno različito od Tuđmana i to na način da je kompromis, a ne vojna opcija, poželjno rješenje. No, pri tome, je taj kompromis podrazumijevao prihvaćanje srpskih zahtjeva o autonomnome položaju dvaju kotara s većinskim stanovništvom srpskoga etničkog porijekla. Razlog zašto je taj Manolićev prijedlog ostao uglavnom nepoznat vjerojatno je uzrokovan time što je Manolić smatrao da bi nakon Vojno-redarstvene operacije „Oluja“ kojom je slomljena politička i vojna moć srpskih pobunjenika na teritoriju RH izražavanje takvih ideja bilo politički kompromitirajuće za osobe koje bi javno zagovarale takve ideje. Vjerojatno zato, šira javnost je na Manolićev koncept rješavanja pitanja srpske pobune u Hrvatskoj zaboravila.

4.6. Manolić i mogući raskol HDZ-a

Politički sukob u Hrvatskome političkom vrhu započet Manolićevim nezadovoljstvom prikazivanjem filma o ubojstvu Brune Bušića do početka ratne 1994. godine postao je očit cjelokupnoj javnosti. Ako se godina 1993. može smatrati razdobljem u kojemu je taj spor bio skriven od očiju javnosti, godina 1994. bila je ono razdoblje Domovinskoga rata tijekom kojega je taj spor postao očit. Razlog zašto se upravo 1994. godina može smatrati razdobljem otvorenoga sukoba bio je u tome što je u ožujku te godine Manolić zatražio od Tuđmana da tadašnjeg ministra obrane i Tuđmanova najbližeg suradnika Gojka Šuška prisili na ostavku. Iako Manolić prilikom formuliranja toga zahtjeva nije neposredno napao Tuđmana, sama činjenica da je Manolić dopustio sebi da predsjedniku države postavlja ultimatum predstavljala je jasan znak da se postojeći spor između Tuđmana i Manolića može riješiti samo na dva načina. Prva mogućnost bila je da Tuđman smijeni Šuška i na taj način prihvati Manolićev zahtjev, dok je druga mogućnost bila da Manolić u uvjetima kada njegov ultimatum neće biti ispoštovan napusti HDZ. Između te dvije mogućnosti, dogodila se ona

⁷⁷ Isto, str. 274 – 275.

druga, te je ratna 1994. godina ostala upamćena po tome što su Manolić i skupina istaknutih članova HDZ-a odanih njemu napustili svoju matičnu stranku.

Prvi nagovještaj Manolićeva izlaska iz HDZ-a bio je Manolićev intervju za „Globus“ od 10. rujna 1993. u kojemu je Manolić iznio politički vrlo važnu izjavu naglasivši da nije za opstanak HDZ-a kao jedinstvene stranke „pod svaku cijenu“. Tu svoju izjavu Manolić je pokušao opravdati time što HDZ prema njegovom shvaćanju nije bila klasična politička stranka, nego zapravo politički pokret. Premda takva kvalifikacija HDZ-a u činjeničnome smislu nije bile bez osnova, opravdavanje mogućega raskola vladajuće stranke na takav način bilo je dvostruko problematično. Prvi i ključan razlog bio je u tome što se RH nalazila u ratnim uvjetima te bi se mogući raskol vladajuće stranke nepovoljno odrazio na političku situaciju u zemlji. Drugi razlog bio je u tome što Manolić u svojoj analizi stanja u kojemu se HDZ nalazio nije uzeo u obzir da je demokratski deficit o kojemu je govorio u intervjuu bio uzrokovan nepostojanjem demokratske tradicije u hrvatskome društvu, odnosno činjenicom da je Hrvatska država nastala u uvjetima raspada komunističkoga režima i da je ta okolnost dovela do toga da je u znatnoj mjeri zbog nesuočavanja s komunističkim naslijedom prevladavao politički mentalitet socijalističke Jugoslavije.

Uzevši u obzir ova dva razloga, Manolićev intervju u kojemu je izjavio kako nije za opstanak HDZ-a kao jedinstvene stranke „pod svaku cijenu“ dobiva posve drugačije značenje. To posebno dolazi do izražaja kada se u prvi plan stavi ključni dio toga intervjua:

„Hrvatska demokratska zajednica i dalje je pokret, a ne definirana politička stranka. Hrvatska demokratska zajednica pokret je ne samo po strukturi članova nego i svojih birača. Ona ih ne bi smjela izgubiti. HDZ ne sije postati jednoznačajna politička stranka. Mi se moramo razvijati kao stranka, odnosno pokret, različitih političkih opcija. Zato moramo legalizirati pravo na postojanje različitih političkih mišljenja u HDZ-u. To nije nepoznato teoretski, a ni u političkom životu zapadnih stranaka. Toj pojavi suprotstavljaju se jedino konzervativni političari. Frakcije mogu biti legalno utvrđene statutom, one mogu biti legitimni oblik političkog mišljenja. Kad je riječ o praktičnim pitanjima provođenja politike HDZ-a, vidljivo je da postoje vrlo ozbiljne, teško pomirljive razlike u pogledu (ne)zalaganja za funkcioniranje pravne države, u borbi protiv nasilja, šverca i za poštivanje ustavnosti i zakonitosti. U HDZ-u već sada postoje tendencije frakcijskom rješavanju problema, što se vidi i po tome što

smo suočeni s jednim drugim, nedemokratskim pristupom rješavanju značajnih problema, kako državnih tako i stranačkih. Ipak, mislim da se konflikti u HDZ-u previše potenciraju u našoj javnosti, iako je to razumljivo. Oporba je svjesna da ne može zaposjesti hrvatski politički prostor bez značajne podjele u HDZ-u, u kojoj će mediji tražiti krivce za sve političke, socijalne i gospodarske probleme na koje javnost traži odgovore. Kriza u HDZ-u jedan je od odgovora na tako intonirana pitanja. Ja sam jedan od utemeljitelja Hrvatske demokratske zajednice. Meni nije svejedno što će se s njom dogoditi. Ja nisam za njeno razaranje. Ali ovo je važno: nisam ni za opstanak stranke pod svaku cijenu ! Ako u HDZ-u postoje preduboki elementi razdora, preduboki elementi neprincipijelnog političkog ponašanja, ako se vodi krajnje pogrešna politika i ako sve to zajedno dovede u pitanje interes hrvatskog naroda i svih građana Republike, ako se, dakle, sve to dogodi, ja ću se prvi založiti za krajnje radikalna rješenja svih problema koji su se nagomilali i na području državne politike i u stranačkom životu! Drugim rječima, ako stranka definitivno ode na krivu stranu, ne vidim razloga da dalje podržavam njezino jedinstvo i opstanak.⁷⁸“

4.7. Izlazak iz HDZ-a

Josip Manolić nakon napuštanja HDZ-a nije otišao u političku mirovinu, nego je ostao u aktivnoj politici. Usporedno s odlaskom HDZ-a Manolić i njegov najbliži suradnik Stjepan Mesić koji je zajedno s njim napustio HDZ osnovali su novu stranku pod nazivom Hrvatski nezavisni demokrati (HND). Nedugo nakon odlaska iz HDZ-a Manolić i Mesić smijenjeni su sa svojih dotadašnjih političkih dužnosti. Manolić je smijenjen u svibnju 1994. kada je većinom glasova razriješen dužnosti predsjednika Županijskog doma Sabora RH.⁷⁹ Radi razumijevanja Manolićevoga položaja u trenutku izlaska iz HDZ-a, nužno je naglasiti kako je Županijski dom ukinut 2001. godine, čime je Zastupnički dom postao jedini dom Hrvatskog

⁷⁸ Šeks, Vladimir: *Državni udar: kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i hrvatska politika prema BiH 1. dio*, Zagreb, 2017, str. 201.

⁷⁹ Šeks, Vladimir: *Državni Udar: Kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i Hrvatska politika prema BiH*; Zagreb, 2017, str. 293.

sabora. Mesić je smijenjen s pozicije predsjednika Sabora RH na sjednicama Zastupničkog doma održanim u periodu od 24. svibnja do 29. lipnja 1994.⁸⁰

Smjeni Manolića i Mesić s njihovih dotadašnjih funkcija prethodio je, među ostalim, Manolićev intervju BBC-u iz travnja te godine u kojemu je on naglasio sljedeće:

„Mislim da se već iz sadašnje krize unutar HDZ-a može nazrijeti i kakav će biti profil te moje buduće stranke. Vama je poznato da je parlamentarna kriza otvorena, da uzroci te krize leže u neslaganju s politikom predsjednika Tuđmana, i to na trima osnovnim pitanjima: pitanju dosadašnje politike u BiH i rata u Bosni s Muslimanima; drugo, na pitanju funkcioniranja pravne države i, treće, maltretiranju i postupcima oko medija. To su tri problema na kojima je došlo do neslaganja unutar vladajuće stranke. ...Politički prostor koji mi, zajedno sa cjelokupnom hrvatskom oporbom, želimo zauzeti sadašnji je prostor vladajuće stranke, HDZ-a, a to je otprilike 40 posto glasačkog tijela RH. Mi taj prostor moramo podijeliti s ostatkom oporbe. Nije nam stoga cilj narušavanje prostora ostalih oporbenih stranaka – od socijaldemokrata do liberala i narodnjaka – nego nam je prvenstveni cilj diferencijacija političkog prostora unutar HDZ-a. Mislim da je taj prostor dovoljno širok za profilaciju upravo takve stranke o kojoj sam govorio.⁸¹“

Iz intervjua je vidljivo kako su cilj Manolićeva osnivanja nove stranke bili parlamentarni izbori koji su se trebali održati naredne, 1995. godine. Iako je Manolić u osnivanje nove stranke ušao prilično ambiciozno, razvoj političkih događaja u razdoblju između osnivanja njegove stranke i tih parlamentarnih izbora pokazao je kako je pogriješno procijenio vlastite mogućnosti. Na tim izborima HDZ je izašao kao pobjednik izbora sa osvojenih 72 mandata od 127, dok HND nije uspio osvojiti niti jedan mandat. Daljnji udarac Manolićeva je stranka doživjela dvije godine kasnije, 1997. godine, kada ju je napustio drugi čovjek stranke, Stjepan Mesić, koji je prešao u Hrvatsku narodnu stranku (HNS). Nakon toga, HND je ostao praktički „nevidljiva stranka“ koja je 2011. godine daleko od očiju javnosti izbrisana iz registra političkih stranaka. Ukidanje HND-a ujedno je predstavljao i službeni

⁸⁰ Isto, str. 297.

⁸¹ Isto, str. 310 – 311.

kraj Manolićeve političke karijere, što se može zaključiti da se nakon ukinuća te stranke Manolića u javnosti uglavnom definira „bivšim političarom“.

4.8. Svjedočenje na sudu u Hagu

Nakon političkoga neuspjeha na parlamentarnim izborima održanima 1995. godine, Manolić je ponovno u aktivnu politiku ušao kao svjedok na Haškom sudu. Ovo sudbeno tijelo je osnovano rezolucijom Ujedinjenih Naroda 25. svibnja 1993. pod punim imenom „*Međunarodni tribunal za kažnjavanje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije* (eng. ICTY – *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*).⁸²“

Na tome sudu Manolić je svjedočio kao svjedok Tužiteljstva u procesu protiv šestorice dužnosnika političkoga vodstva Hrvata u BiH, odnosno nekadašnjih suradnika Mate Bobana protiv kojega je Manolić aktivno nastupao još u razdoblju samoga rata. Iz zapisa dostupnih sa suđenja vidljivo je kako je Manolić govorio o – „*koncentracijskim kampovima za Muslimane u Bosni i Hercegovini*.⁸³“ Osim o ratnim zločinima nad Muslimanima, odnosno Bošnjacima, Manolić je na svome svjedočenju izričito naveo kako je njegov bivši bliski suradnik, a kasniji istaknuti protivnik Franjo Tuđman imao viziju „podjele“ Bosne i Hercegovine, pri čemu je kao ključno mjesto na kojemu su hrvatska i srpska strana postigle sporazum o zajedničkoj politici „podjele“ naveo Karađorđevo. Svoj iskaz Manolić je završio riječima:

*„Ostajem kod svog iskaza o Karađorđevu. Glavno pitanje je uloga predsjednika Tuđmana o podjeli Bosne i Hercegovine. On nam je nakon tog sastanka rekao da su se on i Milošević načelno sporazumjeli, da će se dogovoriti kako ćemo podijeliti prostor Hrvatske Srbije i BiH.*⁸⁴“

⁸² Degan Vladimir, Pavišić Berislav: *Međunarodno kazeno pravo*, 2005, Zagreb: str. 400.

⁸³ www.icty.org – predmet br. – IT-04-74-T. str. 43

⁸⁴ Isto, str. 4321.

Manolićevo svjedočenje na sudu u Haagu je važno prvenstveno zato što on ratni sukob na teritoriju BiH između Bošnjaka i bosanskohercegovačkih Hrvata nije tumačio kao vojni obračun građana iste države, nego kao posljedicu politike druge države, odnosno u konkretnom slučaju RH. Tim je tvrdnjama Manolić osim Tuđmana, koji mu je bio primarna meta njegova svjedočenja, posredno optužio i sebe, jer je u razdoblju trajanja hrvatsko-bošnjačkoga sukoba od 1992. do 1994. on bio dio hrvatskoga političkoga vrha.

Zaključak

Pisanje političke biografije zahtjeva nemali napor, pogotovo u težnji za postizanju objektivnosti. Ovaj je rad bio fokusiran na svojevrsni prikaz političkoga puta Josipa Manolića, čovjeka koji je svojim djelovanjem obilježio suvremenu hrvatsku povijest. Manolić je u svim ključnim trenucima suvremene Hrvatske bio jedan od njezinih aktera. Svoju političku karijeru započeo je ulaskom u tada ilegalnu Komunističku partiju Jugoslavije u razdoblju Kraljevine Jugoslavije, a nastavio je u znatno izmijenjenim okolnostima u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske kao pripadnik partizanskoga pokreta. Nakon rata i posljedične obnove jugoslavenske države Manolić je postao važan pripadnik komunističkoga režima kao jedan od ključnih osoba u represivnom sustavu socijalističke Jugoslavije. Svoju političku karijeru Manolić je nakratko prekinuo slomom Hrvatskoga proljeća, kada je poput mnogih drugih sudionika toga pokreta prisilno politički umirovljen. Iz privremene političke mirovine koja je trajala dvadesetak godina, Manolić izlazi slomom komunističkoga poretka u Europi. U novonastalim okolnostima Manolić ulazi u Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ), u kojoj je sve do izlaska iz njezinih redova sredinom 1994. bio praktički druga osoba, odmah iza njezina utemeljitelja i predsjednika, dr. Franje Tuđmana. Napuštanjem HDZ-a Manolićevo politička karijera nije prestala iako je znatno izmijenjena. Od tada on formalno djeluje preko svoje marginalne stranke Hrvatski nezavisni demokrati, dok je stvarni način njegove političke aktivnosti Međunarodni kazneni sud za područje bivše Jugoslavije u Haagu, na kojemu se obračunava sa svojim nekadašnjim suradnicima a kasnije ogorčenim protivnicima iz razdoblja boravka u HDZ-u.

Iako je praktički cijeli njegov život bio ispunjen politikom, vrhuncem njegove političke karijere može se smatrati boravak u HDZ-u jer je upravo u tom razdoblju Manolić

bio druga osoba države. Upravo zato okolnosti njegova napuštanja HDZ-a i posljedično izlaska iz neposredne politike i jesu tema ovoga rada. Iz dostupnih izvora vidljivo je kako je kasnija interpretacija samoga Manolića prema kojoj je on napustio HDZ i politički se razišao s Tuđmanom zbog politike prema BiH činjenično netočna. Štoviše, moglo bi se zaključiti kako je hrvatska politika prema BiH bila povod, a ne stvarni razlog Manolićevog odlaska iz HDZ-a. Takav zaključak proizlazi iz činjenice da je Manolić glavninu svojih kritika na račun HDZ-a uputio zbog javnog prikazivanja filma o političkome djelovanju i ubojstvu hrvatskoga emigranta Brune Bušića, a ne zbog rata u BiH. Film o Bušiću Manoliću je bio sporan jer je u njemu opisana metodologija po kojoj je socijalistička Jugoslavija likvidirala svoje političke protivnike, zbog čega se i sam Manolić kao pripadnik represivnoga sustava te države osjetio prozvanim. Zbog toga je Manolić osudio javno prikazivanje toga filma a onima koji su ga podržavali je zaprijetio u javno objavljenom intervjuu. Važnost te prijetnje bila je u tome što je njome bio obuhvaćen i sam Tuđman koji je, kako se može zaključiti iz njegovih postupaka, film o Bušiću podržao. Tek nakon najave obračuna pripadnicima HDZ-a koji su podržali film, Manolić počinje sa javnim iznošenjem svojih kritika na račun hrvatske politike prema BiH. Međutim, on svoje javno iznesene kritike glede politike u BiH u razdoblju trajanja sukoba Hrvata i Muslimana (Bošnjaka) nije usmjerio prema Tuđmanu nego prema Mati Bobanu, vođi Hrvata u BiH u to vrijeme. Usprkos tome, iz Manolićevih memoara može se zaključiti kako je stvarna meta tih napada bio Tuđman, dok je Boban bio tek način da se Tuđmana politički prozove. Na isti način kao i u slučaju Bobana, Manolić je Tuđmana posredno napao kada je od njega ultimativno zatražio da smjeni Gojka Šuška s mjesta ministra obrane. Budući da je Šušak Tuđmanu bio najbliži suradnik, bio je to preveliki zahtjev za Tuđmana te je kao posljedica toga HDZ napustio sam Manolić.

Od napuštanja HDZ-a i formiranja svoje stranke Manolić počinje otvoreno prozivati Tuđmana kao glavnoga krivca za politiku prema BiH, odnosno za hrvatsko-bošnjački sukob, pri čemu kao početak takve politike uzima sastanak u Karađorđevu održan u ožujku 1991. godine. Na tome sastanku, prema Manolićevoj interpretaciji, Tuđman i vodeći srpski političar u to doba Slobodan Milošević, postigli su dogovor o zajedničkoj politici prema BiH na način da ju se teritorijalno podjeli. Doduše, Manolić za svoju tvrdnju nije ponudio nikakav dokaz, te je ustvrdio kako on svoje mišljenje o važnosti toga sastanka ne može neposredno dokazati, nego je važnost toga sastanka vidljiva iz događaja koji su uslijedili nakon njega, odnosno iz tijeka rata u BiH. Premda je takav način argumentacije bio iznimno naivan, odnosno

nelogičan i činjenično manjkav, zbog preraspodjele moći u hrvatskoj politici on je dugo vremena imao status neupitne istine. Bila je to svojevrsna najava obračuna kojega je Manolić najavio svima onima koji su podržali film o Bušiću.

Zaključno uz kratak prikaz Manolićeve političke biografije može se navesti kako je riječ o jednoj iznimno utjecajnoj osobi koja je na različite načine bila aktivno prisutna u hrvatskoj politici od razdoblja raspada Kraljevine Jugoslavije pa do današnjih dana. S obzirom na glavne motive Manolićeve djelovanja u suvremenom hrvatskom političkom životu, Manolićeve aktivnost može se smatrati oglednim primjerom načina na koji su utjecajni pripadnici represivnoga sustava socijalističke Jugoslavije nastavili djelovati u vodstvu nove države, zbog čega se hrvatska javnost nikada nije suočila sa svojim komunističkim naslijeđem. Jedan od neposrednih aktera koji su spriječili takav razvoj događaja bio je i Josip Manolić osobno.

Literatura

1. Manolić, Josip: *Intervjui i javni nastupi 1989. – 1995.*, Zagreb, 1995.
2. Manolić, Josip: *Politika i domovina: moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*, Zagreb, 2015.
3. Manolić, Josip: *Špijuni i domovina: moja boba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*, Zagreb, 2016.
4. Hodak. G. Orhideja: *Tuđman i Perković: istina o tajnoj vezi koja je formirala Hrvatsku*, Zagreb, 2014.
5. Šeks, Vladimir: *Državni udar: kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i Hrvatska politika prema BiH 1. dio*, Zagreb, 2017.
6. Šeks, Vladimir: *Državni udar: kako su Manolić i Mesić rušili Tuđmana i Hrvatska politika prema BiH, 2. dio*, Zagreb, 2017.
7. Degan, V. Đuro; Pavišić, Berislav: *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005.
8. Lučić, Ivo: *Časopis suvremene povijesti: Karađorđevo mit ili dogovor*, 2003, str. 7-36.

Arhivi

www.icty.org